

ЕНЕРГЕТИЧНА ГЕОПОЛІТИКА РОСІЇ ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА В. ПУТІНА

У статті йдеться про геополітичний вимір енергетичної політики Російської Федерації за часів президентства В. Путіна. Приділено увагу ключовим регіонам, обрані Росією для співпраці, та розкривається геополітичний підтекст такого співробітництва. Окремо проаналізовано російсько-українські енергетичні відносини, які теж перебувають більшою мірою в політичній площині.

Ключові слова: енергетична сфера, конкуренція, співробітництво, енергетична стратегія.

В статье идет речь о геополитическом измерении энергетической политики Российской Федерации во времена президентства В. Путина. Уделено внимание ключевым регионам, избранных Россией для сотрудничества, и раскрывается геополитический подтекст такого сотрудничества. Отдельно проанализированы российско-украинские энергетические отношения, которые тоже находятся в большей степени в политической плоскости.

Ключевые слова: энергетическая сфера, конкуренция, сотрудничество, энергетическая стратегия.

The article deals with the geopolitical dimension of Russian Federation's energy policy during the period of presidency of V. Putin. The attention is paid to the key regions, which Russia chose for the cooperation and the geopolitical context of such cooperation is revealed. Besides, the Russian-Ukrainian energy relations, which are under the strong political impact, are being analyzed.

Key words: enerhnetychna field, competition, cooperation, energy strategy.

Підґрунтя енергетичного лідерства Росії

Закріплення за Росією ролі однієї з провідних держав світу залежить, насамперед, від того можливості зовнішньої політики країни реагуватиме на наявні чи потенційні конфлікти і кризи, від орієнтації геополітики країни на превентивні стратегії і конкретні заходи з їх реалізації. В даному контексті провідним фактором, що впливає на геополітичну розстановку сил, все виразніше стає енергетика.

Наразі можна спостерігати не лише енергетичну диференціацію сучасного світу, а й формування енергетичних ліній між країнами і регіонами, що починають заміщати звичні геополітичні лінії розподілу чи, навпаки, поєднання великих і малих просторів, що стають новими «дугами нестабільності» чи зонами стратегічного партнерства.

Саме тому проблема енергетичної безпеки відіграє роль важливого регулятора міжнародної стабільності. Росія, яка визнається світовим співтовариством як одна з провідних енергетичних держав, бере активну участь у формуванні нової глобальної енергетичної парадигми, де геополітика часто відіграє важливішу роль, ніж об'єктивні економічні розрахунки.

В цілому варто відзначити, що російське енергетичне лідерство є закономірним процесом використання державою природних переваг, які Москва контролює на більшій частині євразійського континенту. Росія в силу географічних, економічних та інших чинників є енергетичною наддержавою – державою, що володіє великими розвіданими запасами нафти, природного газу, вугілля, урану та можливостями використання відновлювальної енергії та є найбільшим експортером енергоносіїв одного з вищеперахованих видів.

Як правило, енергетичні наддержави контролюють світовий ринок енергоносіїв, мають можливість впливати на ціноутворення і отримують ключову роль у світовій економіці, отримуючи надприбутки під час сучасного споживацького буму при високому рівні попиту і високій ціні на енергію. Крім того, енергетична наддержава володіє внутрішньою стабільністю, в іншому випадку, як, наприклад, в Нігерії, вона втрачає здатність контролювати свою видобувну промисловість і експорт [8]. Наразі Росія відповідає критеріям енергетичної наддержави і намагається використати цей статус і можливості для відновлення своїх зовнішньополітичних впливів.

Нагадаємо, що Росія володіє найбільшими у світі запасами природного газу, другими за розміром запасами і видобутком нафти і восьмим – вугілля. В останні роки країна визнала свої природні ресурси стратегічним об'єктом, а найбільші приватні нафтові і газові видобувні компанії, такі як «ЮКОС» і «Сибнефть», перейшли під контроль державних «Газпрому» та «Роснафти».

В 2006 році Росія забезпечувала 25 % поставленої в Європу нафти і 40 % газу. Наразі ситуація, з огляду на світове економічне кризу, дещо змінилися в бік зменшення обсягів закупівлі Європою російського газу, проте енергетична залежність країн ЄС від Росії залишається вкрай високою. В той же час, для самої РФ важливим є пошук інших ринків для власних енергоресурсів крім європейського.

У зв'язку з цим, пріоритетним напрямом Москва вважає азійський з акцентом на Китай та Японію. На підтримку даної тези зазначимо, що за підсумками ради директорів «Газпрому» від 30 вересня 2009 р., правлінню компанії було доручено організувати розробку Комплексного плану заходів з розвитку газовидобувних, газотранспортних, газопереробних і газохімічних виробничих потужностей в регіонах Східного Сибіру і Далекого Сходу, який буде представлено на розгляд Ради директорів компанії в 4 кварталі 2009 р. Крім того, у вересні 2007 року наказом міністерства промисловості і енергетики РФ було затверджено державну «Програму створення у Східному Сибіру і на Далекому Сході єдиної системи видобутку, транспортування газу і газопостачання з врахуванням можливого експорту газу на ринки Китаю та інших країн АТР (Східна газова програма)». «Газпром» було визначений урядом РФ в якості координатора діяльності з реалізації даної програми [3].

Додамо, що за оцінками співробітника Інституту геології нафти і газу Сибірського відділення РАН професора А. Коржубаєва, базові сумарні ресурси (БСР) нафти в Росії складають близько 83 млрд тонн чи більше 14 % від світових запасів. При цьому ресурси нафти на суходолі досягають показника 73 млрд тонн, на шельфі – 10,2 млрд тонн. В їх структурі понад 45 % припадає на перспективні і прогнозні ресурси.

За даними експерта, базові сумарні ресурси природного вільного і нафтового супутнього газу в Росії – близько 260 трлн куб. м чи більше 40 % від світових запасів. В тому числі на суші – 183 трлн куб. м, на шельфі – 77 трлн куб. м. В структурі БСР газу 6 % займає накопичений видобуток, 26,9 % – розвідані і попередньо оцінені запаси, 66,8 % – перспективні і прогнозні ресурси. Середній ступінь розвіданості БСР газу – близько 25,1 % [7].

Крім того, в Росії є більше 130 000 нафтових свердловин і близько 2000 нафтових і газових розвіданих родовищ, з котрих щонайменше 900 поки не використовуються. Нафтові резерви оцінюються в 150 млрд барелів. Але цей показник може і вирости внаслідок видобутку енергоресурсів у віддалених арктичних родовищах. Нагадаємо, що ціна на нафту понад 60 доларів США за барель роблять вигідним видобуток нафти в цих регіонах.

Наразі російські нафтопродукти постачаються на закордонні ринки трьома шляхами: до Західної Європи через Балтійське і Чорне моря; північним шляхом; далекосхідний напрямок в Китай та Японію й на східно-азійські ринки. Росія володіє нафтовими терміналами на Балтиці в Санкт-Петербурзі і нафтовим терміналом в Приморську. Додатково зводяться термінали у Висоцьку, бухті Батарейна та в Усть-Лузі.

Російська державна мережа газопроводів, так звана «об'єднана система транспортування газу», уявляє собою розгалужену мережу трубопроводів і компресорних станцій, що простяглася більше ніж на 150 тисяч км по всій Росії. Відповідно до російського законодавства лише державна компанія «Газпром» може використовувати ці трубопроводи [5].

Геополітичний підхід до проблеми енергетичних ресурсів

З геополітичної точки зору, існує дві базові моделі (Суходолу-телурократія та Моря-таласократія) використання реального простору нашої планети. Ці проекти своєрідно та у відповідності до своїх цілей враховують специфіку різних регіонів, культур, цивілізацій, етносів, політичних систем, прагнучи розмістити їх у власному контексті.

Оскільки природні ресурси є обмеженими і критично важливими для технологічного розвитку окремих регіонів землі і всього людства, і є предметом конкуренції і фактичної боротьби за виживання, то обидва геополітичних проекти (телурократичний і таласократичний) пропонують свій макросценарій з використання ключових ресурсних баз. Вони включають весь цикл: розвідку родовищ, їх розробку, переробку копалин, доставку і збут.

В зазначеному контексті геополітична модель, розроблена англійцем Х. Макіндером, американцем А. Мехеном та іншими передбачає, що існує два фундаментальних геополітичних утворення, що визначають глобальний формат – сили Суходолу (евразійство) та сили Моря (атлантизм) [4].

Між цими двома геополітичними полюсами і розгортається основне протистояння, пов'язане з цивілізаційними, технологічними, стратегічними, культурними сторонами життя. Прямо стосується воно і природних ресурсів. Відповідно до класичної формули Х. Макіндера, «той, хто контролює Євразію, контролює увесь світ». У зв'язку з цим спосіб контролю може здійснюватися за двома алгоритмами. Перший передбачає наявність імпульсу, що надходить з середини континенту. При цьому завдання сухопутного полюсу – максимально розширити свій вплив на ті зони, які лежать між центром Євразії і акваторією, що омиває євразійський материк, максимально інтегруючи їх в стратегічному та економічному контекстах. Це ж стосується і ресурсів.

Євразійській підхід до ресурсів полягає в створенні єдиної ресурсовидобувної і ресурсопереробної сфери на максимально широкому просторі континенту. Це визначає вимоги до просторового розміщення транспортних мереж, газопроводів і

нафтопроводів, зокрема, позиціонування центрів переробки, способів доставки вторинної продукції тощо.

Відносно доставки ресурсів слід відзначити, що євразійський проект полягає у поєднанні кожного конкретного родовища з внутрішньоконтинентальними просторами. Виходячи з цього чиннику визначається геополітична вага газопроводів і нафтопроводів, що пов'язують російські, центрально-азійські і кавказькі родовища з Європою (і тихоокеанським регіоном) континентальною мережею. Консолідація євразійських ресурсів в континентальному фокусі посилює спільний геополітичний потенціал Євразії [4].

Існує й інша модель контролю над Євразією (і, відповідно, над природними ресурсами): це – контроль зовнішній, з боку моря. Цей тип (атлантистського) контролю над тією ж ключовою стратегічною зоною, передбачає зовнішнє освоєння «берегового простору», яке відділяє «серцевинну землю» від теплих морів. Ця друга модель пов'язана історично з англосаксонською могутністю, Британською імперією і США. В даному випадку геополітична концепція передбачає альтернативну систему розробки, переробки, транспортування і збуту природних та енергетичних ресурсів. В такому випадку транспортування відбувається переважно морськими шляхами за допомогою танкерів. Таким чином, наразі геополітичний підхід Росії щодо використання природних ресурсів наражається на потужний конкурентний проект зі сторони США та їх союзників. В цьому контексті змагання за впливи над країнами «Старої Європи» шляхом ресурсного контролю є одним з небагатьох результативних методів для російської геополітики [4].

Зміни в геополітиці Росії за президентства В. Путіна

З приходом на президентську посаду в Росії весною 2000 року Володимира Путіна російська геополітика зазнає переорієнтації. Лінія співробітництва з євроатлантичною спільнотою на чолі із США заміщується неоевразійським вектором, який переносить основні геополітичні акценти на Схід. Зокрема, на Сході створюється Шанхайська організація співробітництва (ШОС), Росія і Китай підписують довгостроковий договір про дружбу і співробітництво, створюється Євразійське економічне співтовариство (ЄврАзЕС), відбувається підписання договору про основи взаємовідносин між Москвою і Тегераном, розроблюються спільні проекти з Японією, Північною і Південною Кореєю тощо.

На Заході Росія починає грати на протиріччях США та ЄС: розширення НАТО коментується представниками правлячих кіл РФ як порушення рівноваги в Європі, використовується жорстка риторика відносно дій НАТО в Косово, встановлюється діалог з провідними країнами ЄС з метою просування ідей євроконтиненталізму.

Проте, протягом першої каденції В. Путіна геополітичний клімат був не дуже сприятливий для імперських намірів Росії. Розширення НАТО в Центральну Європу, розходження у поглядах

Росії та Китаю на домінування США, проблеми просування процесу реінтеграції пострадянського простору, а також економічна слабкість Росії стали на заваді ствердження Москви в якості наддержави, спроможної стати новим центром прийняття рішень в Євразії.

Переконавшись у недостатності політичних ресурсів для відновлення геополітичних впливів, Росія перейшла до стратегії використання власних енергетичних ресурсів та їх експорту як зброї для відновлення зовнішньополітичних і стратегічних позицій. Передусім, відбулося зміцнення енергетичної взаємодії між РФ та ЄС. Російсько-німецький проект газопроводу по дну Балтійського моря («Північний потік») і пропозиції Росії суттєво збільшити Німеччині постачання газу зі Штокманського газового родовища, що розташоване на дні Баренцового моря, вплинули на послаблення зв'язку між США та ЄС [8].

Енергетичні гіганти Росії «Газпром» та «Лукойл» суттєво збільшили свою активність в Центральній Європі. Зростання впливів цих компаній в Польщі та Угорщині на практиці демонстрував створення енергетичного коридору Росія-Німеччина через низку держав Центральної та Східної Європи.

Водночас, протягом другої президентської каденції В. Путіна відбулося певне охолодження в стосунках Росії та ЄС, що зрештою знайшло відображення у погіршенні російського іміджу через «газові війни» з Україною та підписання між Києвом та Брюсселем у березні 2009 р. декларації про співробітництво у газовій сфері. Цьому передувала відмова Росії від підписання Енергетичної хартії ЄС з ключовою вимогою до Москви щодо лібералізації ринку газу, рішення про односторонню експлуатацію Штокманського газового родовища, обмеження (під економічним приводом) діяльності компаній Shell і Total в Росії тощо [6].

Якщо більш детально поглянути на енергетичні проекти, що почала реалізовувати Росія під час президентства В. Путіна, то складеться наступна картина.

В 2001 році, коли стало відомо про остаточне входження балтійських республік до НАТО, В. Путін підтримав проект основного нафтового порту на російському узбережжі Балтійського моря в Приморську вартістю в 2,2 млрд доларів. Цей проект, відомий як Балтійська трубопровідна система (БТС), значно скоротив експортну залежність від Латвії, Литви і Польщі. Балтика – основний російський шлях для нафтового експорту, який перекачує сиру нафту із західносибірських і печорських нафтових родовищ на захід до порту Приморськ у Фінській затоці. БТС була побудована у березні 2006 року з пропускною спроможністю понад 1,3 млн барелів на добу на європейські ринки і далі [3].

Згодом, у березні 2006 року, колишній канцлер Німеччини Г. Шредер став головою російсько-німецького консорціуму для будівництва Північно-європейського газопроводу (ПЕГ – «Північний потік») – Nord Stream) довжиною близько 1200 км по дну Балтійського моря. Основний володар акцій

у цьому проєкті – російський «Газпром» з 51 % акцій. Німецьким компаніям «BASF» та «E.ON» належить по 24,5 % акцій кожній. Проєкт, вартість якого близько 5 млрд євро, стартував наприкінці 2005 року і повинен з'єднати газовий термінал в місті Виборг під Санкт-Петербургом з балтійським містом Грейфсвальд у Східній Німеччині. Південно-Руське газове родовище в Західному Сибіру планується для спільної розробки «Газпрому» та «BASF» задля заповнення необхідними обсягами газу «Північного потоку» (планується наповнення на рівні 55 млрд куб. м газу на рік). Щоправда до останнього часу скандинавським і прибалтійським країнам, які не зацікавлені у прокладанні зазначеного газопроводу, вдалося суттєво гальмувати реалізацію Північноєвропейського газопроводу [5].

Загалом, згадуючи енергетичні проєкти, орієнтовані на постачання російської нафти та газу до країн Європи, варто відзначити тенденцію зростання споживання енергоресурсів в країнах ЄС. Відповідно і залежність європейських держав від російського енергетичного імпорту лише посилюватиметься. Зокрема, Європі, що імпортувала в 2005 році 330 млрд куб. м газу необхідно буде відшукати джерела надходження додаткових 200 млрд куб. м «блакитного палива» до 2015 року.

З іншої сторони, забезпеченість Європи власними енергоресурсами швидко зменшується. Очікується, що до 2030 року видобуток нафти і газу впаде на 73 % і 59 % відповідно. В результаті до 2030 року дві третини потреб Європи в енергії повинні будуть покриватися за рахунок імпорту. В структурі енергетики Європи залежність від імпортової нафти до 2030 року досягне 94 % від її потреб, а імпортового природного газу – 84 % [2].

Повертаючись до енергетичної геополітики В. Путіна, відзначимо, що у квітні 2006 року уряд Росії оголосив про перший етап будівництва трубопроводу «Східний Сибір – Тихий океан» (ССТО). Він пройде від Тайшету в Іркутській області поблизу о. Байкал у Східному Сибіру до бухти Перевозная на узбережжі Тихого океану. Вартість цього проєкту очікується на рівні 11,5 млрд доларів США. Його реалізує «Транснафта», державна російська компанія. Після будівництва трубопроводу його пропускна спроможність складе 1,6 млн барелів на добу з Сибіру на тихоокеанське узбережжя і далі до країн Південно-Східної Азії. Перший етап трубопроводу було завершено наприкінці 2008 року.

Для Росії шлях від Тайшету до бухти Перевозная максимально збільшить національні стратегічні переваги, одночасно зміцнюючи відносини з Японією та Китаєм через експорт нафти до цих країн. В майбутньому Росія планує експортувати нафту в Японію через власний порт Находка. ССТО також дасть можливість Росії експортувати нафту в обидві Кореї через гілку трубопроводу через Владивосток. Інша гілка ССТО між Благовещенськом та Дацином спрямована до Китаю. Трубопровід з Тайшету дозволяє повною мірою уявити розвиток енергетичної кооперації між Росією та Китаєм, Японією і іншими країнами Південно-Східної Азії [5].

Додамо, що при цьому Китай, як найбільша економіка регіону та одна з найбільших у світі, свідомо прагне збільшити обсяги отримуваних енергоресурсів з Росії та Центральної Азії з огляду на зростаючу конкуренцію із США за контроль над енергоресурсами Перської затоки, Африки та Латинської Америки. В даному випадку, Китай свідомо потрапляє під енергетичну залежність Росії, розраховуючи на контроль над ситуацією. Ускладнюють становище КНР спроби США встановити власний контроль за транспортними артеріями доставки енергоресурсів в Піднебесну, в т. ч. над Малаккською протокою.

Крім згаданих проєктів, важливе значення в процесі встановлення російського контролю та втримання ініціативи відіграло покращення взаємовідносин РФ з Туреччиною через залучення її до спільних енергетичних проєктів.

Зокрема, у листопаді 2005 року «Газпром» завершив фінальну стадію свого 1213-кілометрового газопроводу («Блакитний потік») вартістю 3,2 млрд доларів США. Проєкт забирає газ з газосносних полів в Краснодарі, потім дном Чорного моря перекачує «блакитне паливо» на термінал в Дурусу поблизу Самсуна на турецькому узбережжі. Звідти трубопровід доставляє російський газ в Анкару. Повна експлуатація цього трубопроводу розпочнеться в 2010 році, а його потужність на максимумі складе близько 16 млрд куб. м газу на рік. Наразі політичне керівництво Росії на чолі з прем'єром В. Путіним активно продовжує залучати Туреччину на свою сторону шляхом пропозицій у спільній розробці енергетичних проєктів. Зокрема, під час серпневого візиту В. Путіна в Туреччину було підписано двосторонню угоду про згоду турецької сторони на прокладання у своїх територіальних водах (Чорне море) нового газопроводу «Південний потік», а також про участь російської сторони у будівництві турецької гілки нафтопроводу Самсун – Джейран [6].

Нині «Газпром» розробляє проєкт транзиту російського газу в країни Південної Європи і Східного Середземномор'я, прораховуючи нові контракти і нові обсяги газу. Греція, Південна Італія і Ізраїль, всі перебувають на тій чи іншій стадії переговорів з «Газпромом» з метою під'єднання до проєкту «Блакитний потік». Крім того, розробляється новий маршрут для природного газу з Росії – через країни Східної і Центральної Європи. Робоча назва проєкту – «Південно-Європейський газопровід» («Південний потік»). Основна його мета – створити нову мережу перекачки газу, як з Росії, так і з третіх країн [5].

Таким чином, враховуючи зростаючі темпи виходу «Газпрому» на світовий ринок скрапленого природного газу, енергетичні ресурси, як нафта і газ, так і компоненти ядерного палива, продовжують залишатись ключовим елементом російської геополітики, зокрема, відносно процесу побудови нових економічних альянсів з партнерами по всій Євразії на тлі суперечливих відносин зі Сполученими Штатами Америки.

Геополітика російсько-українських газових війн 2006 та 2009 років

У грудні 2005 року, за словами російських експертів, президент Російської Федерації В. Путін оголосив новий курс розвитку країни. За версією президента Путіна, РФ повинна була стати «глобальним енергетичним лідером, гарантом енергетичної безпеки» Європи і Північної Америки. Фактично, було заявлено, що відтепер Росія робитиме ставку на пріоритетний розвиток паливно-енергетичного комплексу з переважною орієнтацією цього комплексу на експортні поставки сировини – сирої нафти і природного газу [1].

Таким чином, за пострадянський період Росія вперше офіційно змінила парадигму розвитку країни, зробивши чіткий акцент саме на енергоекспортній складовій власної економіки.

Згодом, не чекаючи декларації президента РФ про рух у напрямку «енергетичної імперії» Кремль розпочав на пострадянському просторі «велику газову війну». При цьому її офіційною метою було оголошено перехід на ринкові ціни за природний газ в розрахунках між постачальником – ВАТ «Газпром» і споживачами – країнами колишнього СРСР. Серед неофіційних цілей енергетичної війни можна було виділити наступні: розширення контролю «Газпрому» та його афільованих структур над газотранспортною інфраструктурою на пострадянському просторі, а також дискредитація України, розвиток подій всередині якої наприкінці 2004 року викликав вкрай негативні емоції у російського президента В. Путіна.

До підсумків «газової війни» 2006 року можна віднести наступні. По-перше, Україна почала купувати російський газ по 95 дол за тис. куб. м (раніше було 50 дол за тис. куб. м), Молдавія, Вірменія, Грузія – по 110 дол за тис. куб. м. По-друге, «Газпром» збільшив свій пакет акцій в газотранспортній системі Молдавії, але не зміг досягти збільшення власної участі в управлінні ГТС України (одна з головних цілей «війни») [9].

По-третє, «Газпром» перестав бути монополієм постачальником російського та середньоазійського газу на Україну, з 2006 р. ці функції були делеговані швейцарській компанії «RosUkrEnergy», яка фактично стала аналогом «Газпрому», отримавши контроль за низкою постачань середньоазійського газу через територію України на Захід. «Газпром» поділився з «RosUkrEnergy», також можливістю виходу на європейський спотовий ринок газу, очікуючи, що ця компанія невдовзі розпочне власний видобуток газу в країнах Центральної Азії.

Зрештою, країни Західної і Центральної Європи перестали вважати Росію надійним постачальником газу (як і інших енергоресурсів), а «велика газова війна» надала потужного імпульсу пошукам інших (неросійських) джерел сировини і каналів транспортування енергоносіїв, а також альтернативних джерел енергії в цілому [1].

Новий раунд «газової війни» між Україною та Росією відбувся вже наприкінці 2008 – початку 2009 року. Хоча в цей час В. Путін вже посідав

посаду прем'єр-міністра, за впливом він залишався першою особою Російської держави, що дозволяє коротко розглянути суть нового конфлікту.

В результаті газового конфлікту між Москвою та Києвом 7 січня 2009 року було зупинено транспортування російського газу до Європи, що, як переконалась європейська сторона, стало можливим лише за ініціативи Росії. Згодом, 19 січня в Москві в результаті підписання угоди між прем'єр-міністрами України та Росії Ю. Тимошенко та В. Путіним було відновлено транспортування російського газу до Європи [10].

Газовий конфлікт викликав загострення політичного та економічного стану в Україні і породив хвилю роздратування в Європі, посиливши прагнення диверсифікувати джерела постачань газу. Російська сторона, хоча і досягла частково своїх цілей, все ж таки результатом протистояння стало значне падіння її авторитету країни-постачальника газу та суттєві економічні втрати «Газпрому».

В кінцевому підсумку «газової війни» 2008-2009 років зі схеми постачання природного газу в Україну з Росії було виключено посередника – компанію «RosUkrEnergy», яка перебувала під контролем бізнесмена Д. Фірташа, якого багато експертів вважали близьким до Президента України В. Ющенка та лідера Партії регіонів В. Януковича.

У свою чергу, прямі втрати російського «Газпрому» через призупинення транзиту газу через територію України розцінюються від 1,5 до 2 млрд доларів. Коментуючи конфлікт, В. Путін відзначав, що «Газпрому» довелося тимчасово зупинити більше 100 свердловин [11].

Головний інтерес, який переслідувала Росія під час «газової війни» 2008-2009 рр., полягав у встановленні остаточного контролю над українськими вищими владними представниками (політичним режимом) та ключовими сегментами української економіки (насамперед – отримання контролю над ГТС України). Окрім того, мало місце бажання зі сторони російського керівництва отримати реванш за «помаранчеву революцію» і максимально гарантувати проросійську направленість української політики.

Як наслідок, частково «Газпром» реалізував одну з вищенаведених цілей шляхом отримання доступу до кінцевого споживача в Україні. Зокрема, за домовленостями з НАК «Нафтогаз України» дочірня компанія російської монополії «Газпром Сбйт Украина» отримала частку (до 25 %) українського газового ринку.

Стосовно контролю над українською ГТС додамо, що контроль над газотранспортною системою став основою для врегулювання газових відносин Росії з Вірменією та Білорусією. В обох країнах «Газпром» став власником чи акціонером газопровідних мереж чи електростанцій [10].

Для Європи головним наслідком останньої російсько-української «газової війни» стала реальна активізація пошуку альтернативних джерел постачання енергоресурсів до країн ЄС. В результаті відбулось відновлення інтересу до проекту «На-

букко», реалізація якого тим не менш, залишається під великим питанням з огляду на проблему наповнення трубопроводу необхідними обсягами природного газу та проблему пошуку фінансування проекту (нині Світовим банком заявлено лише про надання 25 % фінансових коштів для «Набукко»).

Таким чином, «газова війна» 2008-2009 років призвела до загальних програшів як Росії, так і України. Крім того, вона заклала підвалини нового

газового конфлікту між Росією та Україною, що неминуче виникне наприкінці 2009 – початку 2010 року, оскільки умови старого контракту (початку 2009 року) або порушуються, або не виконуються. На цьому тлі російські геополітичні проекти щодо України продовжують зберігати свою актуальність, враховуючи те, що В. Путін реально залишається ключовою персоною російської політики [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Белковский С. Геоэкономические итоги «большой газовой войны» России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1140500760>.
2. Бхадракумар М.К. Россия и Иран скрепляют энергетический союз [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.inosmi.ru/translation/239006.html>.
3. Газпром смотрит на Восток [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/39787>.
4. Дугин А. Геополітика природних ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cge.evrazia.org/geopolitics_9.shtml.
5. Енгдаль В. Рождающийся российский гигант стратегически разыгрывает свои карты [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.oilru.com/articles/read/157>.
6. Запольскис М. Геополитика России: между атлантизмом и неоевразизмом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.geopolitika.lt/?artc=165>.
7. Начальные суммарные ресурсы в России [Электронный ресурс]. – 28.09.09. – Режим доступа: <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/39705>.
8. Орлов Д. Быть ли России энергетической сверхдержавой? – Известия, 17.01.2006.
9. Charter D. Russia's gas war with Ukraine spreads deeper into Europe [Electronic resource]. – Times. – Available at: <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article5464892.ece#>.
10. Nesterov. A. Russia-Ukraine 'Gas War' Damages Both Economies [Electronic resource]. – Available at: <http://www.worldpress.org/Europe/3307.cfm>.
11. Russia-Ukraine gas war again? [Electronic resource]. – Available at: <http://www.arabnews.com/?page=7§ion=0&article=117597&d=28&m=12&y=2008>.

Рецензенти: Шевчук О.В., д.політ.н., доцент;
Седляр Ю.О., к.політ.н., доцент

© Магда Є.В., 2010

Стаття надійшла до редколегії 28.03.2010 р.